

Од тада, па све до данас долазе у двориште најразличитије мачке, улазе слободно, и траже храну. Не говоре, само гледају. Како знају? Ко им је то рекао? Не посећују друштвене мреже, не твитују, не организују састанке, нити било какву врсту окупљања, али знају.

Толико о речима. Очигледно да су оне потребне и неопходне, осим осталог, за заштиту од заборавља, ништавила, и бесмисла. Али има још нешто као немушти језик који тек треба да савладамо. Можда би нам то помогло да будемо солидарни.

И управо оно што привлачи читаоца у овим кратким записима из свакодневља Гордане Ђилас, јесте њена способност да наслути немушти језик стварности и упути читаоца у ту тајну. Лепота не може да буде у одметању од људи, утврђено је одавно. Функција дискрепанције је да повеже, да приближи и осмисли, а не да заувек удаљи и разједини. Отуда меланхолија и чежња, али отуда и вера и труд.

Мср Ненад СТАНОЈЕВИЋ
Библиотека Матице српске
Нови Сад
nenad.stanojevic1508@gmail.com

ЧУВАЊЕ И ЖИВЉЕЊЕ БАЧКЕ ПРОШЛОСТИ: КУЛТУРНА МИСИЈА ЈОВАНА МИЛЕКИЋА

Јован Милекић, *Живљење прошлости: аутобиографија и ирејиска*, приредила Јована Војводић, Матица српска, Нови Сад 2021

Пишући о биографији и делатности Јована Милекића (Бјеловар, 1899 – Суботица, 1978) у „Предговору” монографије *У незаборав прошлости: личности из обласи културе и уметности од друге половине XIX до прве половине XX века у архивској Збирци др Јована Милекића* (2020), Сања Гавриловић истакла је како је Милекић

посветио цео свој животни и радни век великој сакупљачкој и колекционарској страсти, доприносећи тако чувању идентитета, неговању традиције и језика, националном развоју и напретку.

Иако су о Јовану Милекићу детаљно и посвећено, уз познавање архивске грађе и друштвено-историјског контекста дел(ов)ања овог интелектуалца, писали историчари уметности, архивисти и кустоси Бела Дуранци, Олга Микић и Сања Гавриловић, наводећи, притом, у дескриптивно-аргументацијским сегментима властитих студија (предговора изложбеним каталозима или пак монографијама) делове Милекићеве

аутобиографије која се чува у Рукописном одељењу Матице српске, ипак најпотпунији, најсвестранији и најпоузданији увид у Милекићев живот и рад (између којих се може повући знак једнакости) пружа монографија *Живљење прошлости*, прва публикација у којој је Милекићева аутобиографија приређена у целисти, при чему је аутобиографији, у овом издању, прикључена преписка са угледним личностима културног живота, вођена од друге до шесте деценије XX века, као и фотографије Милекићеве породице и музејских архивалија, чиме је оцртан богат и буран живот једне данас углавном заборављене а важне и интересантне личности. Имајући у виду да се цела, како приватна тако и јавна егзистенција Јована Милекића, може сагледати као јединствен и истрајан подухват чувања и „живљења” регионално спецификоване (бачке) прошлости, адекватним се указује и избор издавачког „простора” намењеног овом издању, будући да се едиција *Документи* Матице српске, у којој се објављује приређена рукописна грађа похрањена у Рукописном одељењу Матице српске, најпрецизније може одредити метафором *живљења*, али и *оживљавања* књижевне, културне и друштвено-политичке прошлости.

Филателиста, нумизматичар, колекционар, правник, историчар, музеолог, Јован Милекић задужио је српску културу преданим радом на прикупљању, каталогизацији и (о)чувању сликарских и вајарских дела бачких уметника, као и биографских података о овим личностима, планираним за књигу о знаменитим Бачванима, коју, међутим, није успео да доврши и публикује. Стога, први сегмент књиге *Живљење прошлости*, сачињен од Милекићеве аутобиографије (Рукописно одељење Матице српске, инв. бр. М 12.473) представља сведочанство о местима у којима је Милекић живео, о интересовањима, колекционарским подухватима, утицајима и подстицајима који су обликовали његов духовни профил, о труду на оснивању Бачког музеја (1926), о изложби ликовних уметника из Бачке (1932), неприликама које ће током окупације и непосредно по њеном окончању задесити овај музеј, као и самог власника, те о оснивању Бачке галерије (1949), односно о „историјату музеја који је уједно и моја историја”, како ће сâм аутор посведочити у овом објективно написаном и пажње вредном документу.

Милекићев животни пут, који обухвата рођење у Бјеловару, школовање у Вуковару, Загребу, Београду и Суботици, студије права које је завршио по жељи породице, стаж приправника у адвокатској канцеларији др Арона Секеља и докторат на Универзитету у Сегедину (9. фебруара 1929. године), уписивање студија филозофије (историје и помоћних наука) на Филозофском факултету Универзитета у Београду које је, такође, желео да крунише докторатом, што, међутим, услед политичких околности, не успева да учини, целог живота жалећи за овом пропуштеном приликом „та ето моја највећа жеља ми остаде пушта”, ипак, поред формалног образовања (правне и историјске науке), остао је трајно у

знаку колекционарске љубави – у трећем разреду основне школе, отац (Арсен Милекић) и ујак (Цветко Манојловић) дају подстрек Јовану Милекићу да скупља марке, купујући му и албум за њих, у четвртном разреду основне школе Милекић проширује интересовање са филателије на нумизматику, у првом разреду Реалне гимназије почиње да скупља кукце и лептире, као и минерале, да би ускоро отпочео са прикупљањем порцелана, стакла и дела ликовне уметности (што ће наставити да чини до краја живота), при чему су на овог гимназијалца највећи утицај извршили др Јосип Бруншмид и др Виктор Хофилер, директор и кустос тадашњег Земаљског музеја у Загребу. Као студент, Милекић постаје члан Нумизматичког друштва (Numismatische Gesellschaft) и Старинског удружења (Alberthums Verein) у Бечу. На сакупљачку, али и музеалну делатност овог власника првог приватног музеја у Краљевини Југославији утицали су, првенствено, сенћански колекционар и музеолог Јован (Јоца) Вујић, академик Вељко Петровић (Милекићев рођак), као и Милан Кашанин и Васа Стајић. Јован Вујић саветовао је Милекића да свој разгранат рад посвети Војводини:

Војводина треба да буде домен вашег скупљања, драги мој имењаче, су биле његове речи и поклони ми за темељ новог музеја икону црквеног барјака од Петра Петровића и један крчаг рад Тодора Брановачког.

Ипак, схвативши да је Војводина преширок домен за колекционарски рад, Јован Милекић се посвећује Бачкој, прикупљајући неуморно, савесно и предано, уметничка дела бачких стваралаца, као и драгоцености ових личности, те податке о њима, и трудећи се да одржава живе контакте са члановима породице (наследницима), посредством којих је долазио до zgodних прилика да (от)купи многобројне вредне уметнине и осталу музеалну грађу. Аутобиографија Јована Милекића садржи детаљан списак личности од којих је Милекић, за време окупације, (при)купио материјал за свој музеј, а међу занимљиве и вредне помена свакако спадају Милан и Света Милетић (синови Славка и унуци Светозара Милетића), Исидора Секулић, Маја Шевић (удовица Милана Шевића), Ђура Чакра (син Емила Чакре), Софија Ђорђевић (ћерка Маре Гргурове Ђорђевић и синовица Милке Гргурове Алексић), Делфа Иванић (удовица Ивана Иванића), Петар Коњовић, Љубица Лалић (ћерка Исидора Бајића), Вељко Петровић, Ружа Туцаковић и Олга Клајић (ћерке Момчила Иванића), док се као добротворни приложник музеја наводи Ђорђе Јовановић, за којег Милекић бележи да га је Јовановић „необично волео, а кога сам ја, као и његове радове, волео и ценио и који ми је многе његове радове и пре Другог светског рата, за време окупације и после Другог светског рата и поклонио”. Изјаве од изузетног значаја у Милекићевој аутобиографији тичу се самоодређења овог музеолога. Једно би било

сведочанство о националном осећању и разумевању властите везаности за Војводину:

Ја сам се увек осећао Војвођанином, и када је формиран одред за Војводину при Народном вјећу у Загребу, ја сам се пријавио у исти, а у којем је већ био Васа Стајић са којим сам, мада је била доста велика разлика у годинама, склопио искрено пријатељство, те ми је и после увек давао подстрека и подршке при формирању мог музеја.

Друго се пак тиче стручног сагледавања властитог рада и области интересовања – тврдња како себе сматра „историчарем-колекционаром” концизни је опис Милекићевог живота и рада, речју, судбине. Аутобиографија Јована Милекића, завршена 16. октобра 1958. године, пружа прилику за сагледавање ауторове приватне личности, љубави и породице (филмска глумица Кете фон Нађ, и супруга Мила са којом ће Милекић добити сина Слободана), финансијских неприлика (банкротство Привредне банке у којој је био директор, 1935. године, услед чега је био приморан да прода део непокретне имовине и пресели своје збирке у породични летњиковач на Палићу), мучне ситуације у време окупације (одвођење у логор у Суботици „где су се налазиле стотине Буњеваца, Јевреја и Срба”), дивљање војске и уништавање музеја, када су у зиму 1944–1945. године „пијане руље припадника Црвене армије потпуно демолирале музеј и такорећи сав материјал у музеју разнели, полупали и попалили”, сарадње са помоћником Берењи Матијом Маћашем, са којим је Милекић стручно средио и у досијее сместио сав архивски материјал, незаинтересованости за политику, примљеној породичним наслеђем (када је председник владе Владан Ђорђевић питао Милекићевог ујака Цветка Манојловића да ли је либерал или радикал, овај је одговорио „ја сам überall – свугде и такав је остао до краја његовог живота, исто као и ја”) итд.

Други сегмент књиге *Живљење прошлости* сачињава преписка, распоређена хронолошки, коју је Јован Милекић водио, у периоду од 1929. до 1960. године, са угледним личностима српског културног живота: сликарима, композиторима, књижевницима, директорима музеја и библиотека, архивистима, публицистима, председником Матице српске и уредником *Летописа Матице српске* (Живан Милисавец), историчарима, првим директором Мушке гимназије краља Александра I у Београду (Мирко Балубчић), техничким директором Војвођанског народног позоришта (Лука Дотлић)... Иако би прегледније било да су раздвојени адресати и адресанти, Милекићева преписка, приређена по највишим текстолошким узусима, захваљујући великом труду и посвећеном раду Јоване Војводић, доноси интригантне и важне податке о српским друштвеним и културним приликама, о уметницима и њиховим наследницима,

а понајвише служи употпуњавању аутопортрета Јована Милекића, моделованог у првом сегменту ове монографије. Најобимнија је, несумњиво, Милекићева преписка са Миланом Коњовићем и Жарком Огњановићем. Из писама Милана Коњовића дознајемо о новчаној трансакцији, тј. о Милекићевој куповини Коњовићевих слика, о колективној изложби стваралаштва сомборског сликара у Београду 1932. године, о изложби војвођанског сликарства XVIII, XIX и XX века коју је Коњовић припремао 1946. године, као и о утисцима које је поводом Милекићевог музеја овај уметник изнео. Релевантном се указује Коњовићева примедба о нужности пробирљивије селекције уметничких дела заступљених у музеју:

Материјал је то врло леп, само ја са моје стране би желео мало више селекције. Иако је Теби главно документирање бачке уметности, мислим да не би шкодило нагласити, акцентирати оно што је заиста на нивоу, што је *најбоље код нас* и тиме допринети и естетичкој висини музеја,

односно

са једном речју, ја сам за *мање* дела, с тим да најбољих буде највише и да ти доминирају у музеју а не обратно, а зато ипак би сви бачки сликари могли тамо бити.

Коњовићево уверење, изнето 17. јуна 1946. године, у писму послатом из Сомбора, како „и иначе нам је дужност и задатак да у првом реду нашу војвођанску делатност упознамо са широким масама и да је пропагирамо”, може се узети и као животни кредо сâмог Јована Милекића. Писма Милана Коњовића откривају висок степен сликарове самосвести, поверење у властити таленат, префињен укус и изражен критички нерв, као што сведоче о помоћи коју је Коњовић пружао Милекићу у намери да понуди своју музејску збирку сомборском Градском музеју за откуп. С друге стране, писма Жарка Огњановића (сина Илије Огњановића Абуказема, „Абуказема јуниора”, како себе назива) сведочанства су о Милекићевој куповини „абуказемовских реликвија” – штапа „од ебановине, са дршком од слонове кости, коју је пок. Трандафилка, добротворка пок. оца, поклонила му, кад је положио докторат” (чија се фотографија може видети у књизи), двеју фотографија (Огњановић оца и сина), дела рукописа књиге *Занимљиве њриче и белешке из животиа знаменијих Срба* (1900), справе за печат и лекарског прибора – при чему ова преписка садржи све детаље (податке о цени и начину транспорта поменутих предмета и списка) купопродајног процеса, који се одвијао од јула до децембра 1949. године. Такође, Огњановићева писма откривају и његове друге области интересовања, а то су, пре свега, шах и лов, па тако читаоци могу сазнати да је Жарко Огњановић аутор прве шаховске публикације у Војводини (*Сјоменица о десетгодишњици Новосадског шах-клуба*,

1933), коју ће, са поветом, поклонити Милекићу, као што ће добити информације о Огњановићевој сарадњи у часопису *Војвођански ловац* (ур. Миладин Туторов), али и о Милекићевом интересовању за Туторовљеве биографске податке и фотографију, коју набавља захваљујући Огњановићу. Милекић ће, исто тако, несебично помагати Огњановићу да прода књигу *Ејштрами*, као што ће бити заинтересован за настанак и куповину Огњановићевих *Успомена на покојног оца* које се данас чувају у Ручписном одељењу Матице српске. Писма Вељка Петровића употпуњују слику о Јовану Милекићу, колекционару и музеологу, будући да Петровић нуди Милекићу Алексићеве и Мародићеве слике, уз напомену: „Знајући да Ви откупљујете Бачване, јављам Вам то”. Индикативна је, у овом контексту, изјава Стефана Илкића, учитеља и архимандрита који је Милекићу уступио за музеј светогорске бројанице и држаље за перо, из писма послатог 27. маја 1946. године из Сомбора:

Лепо је од Вас, да толико воље, труда и жртве приносите, да би будућим поколењима у наслеђе оставили верну слику Војводине, која је као стваралачка чињеница много допринела изградњи наше народне мисли и родољубивог прегнућа,

као што се материјалне недаће које су задесиле Милекића огледају у труду да Матици српској, тешка срца, прода део библиотеке, о чему пише Живану Милисавцу и Димитрију Кириловићу.

Живот и рад Јована Милекића, аутобиографија и преписка, посвећени прикупљању и (о)чувању уметничке прошлости Војводине, са нагласком на Бачкој (који су се одразили на оснивање Бачког музеја и Бачке галерије) прворазредно су родољубиво прегнуће, пример како историја једне институције може да буде историја (и биографија) једне личности, испуњење тешке и бурне (проткане успонима и падовима) колекционарско-историјске и музеолошке судбине. Живљење националне и уметничке прошлости остварени је циљ културне мисије данас претежно заборављеног Јована Милекића, али уједно и циљ који континуирано остварује едисија *Документи* Матице српске, кроз набављање, чување, проучавање и публикавање рукописне оставштине знаменитих личности. Залог будућности и културног самоодржања једног народа представља, дакле, (о)живљена и (о)чувана, јавности доступна и (с)позната, милекићевски систематизована, документована, будућим нараштајима у *незаборав* предата *прошлост*.

Др Милица В. ЂУКОВИЋ

Научни сарадник

Институт за књижевност и уметност

Београд

tiskicvet38@gmail.com